

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา

เครื่องหมายสำนักงานปฏิรูปการศึกษา

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (Office of Education Reform) คือองค์กรมหาชนเฉพาะกิจซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาที่ออกมาตามความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ใช้อักษรย่อ สปศ.

ที่ตั้งสำนักงานฯ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา ตั้งอยู่ที่เลขที่ 388 ชั้น 5 อาคาร เอส. พี. ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร

ความเป็นมา

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ เร่งรัดการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งในการจัดการศึกษาของรัฐให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและเอกชนตามที่กฎหมายบัญญัติ และให้ความคุ้มครองการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ รัฐบาลคณะปัจจุบัน (พ.ศ. 2542)

จึงได้ตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ประกาศและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าวแล้ว

จากบทเฉพาะกาลในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 75 กำหนดไว้ว่า “ให้จัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ...” ขึ้น รัฐบาลจึงได้ตราพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา ประกาศในราชกิจจานุเบกษามีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 เป็นต้นไป

หน้าที่ของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา

สำนักงานปฏิรูปการศึกษามีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. เสนอจัดโครงสร้างองค์กรและการแบ่งส่วนงานของกระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 5 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งว่าด้วยการบริหารและการจัดการศึกษา มาตรา 31 ถึงมาตรา 46
2. เสนอการจัดระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 7 ซึ่งว่าด้วย ครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา มาตรา 52 ถึง 57
3. เสนอการจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 8 ซึ่งว่าด้วย ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา มาตรา 58 ถึง มาตรา 62

4. เสนอแนะเกี่ยวกับการร่างกฎหมายเพื่อรองรับการดำเนินการตามข้อ 1, 2, 3 ต่อคณะรัฐมนตรี

5. เสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบและคำสั่งที่มีบังคับใช้อยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามข้อ 1, 2, 3 เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติต่อคณะรัฐมนตรี

6. อำนวยหน้าที่อื่นตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542

อนึ่งเมื่อสำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้ทำหน้าที่ตามมาตรา 75 เรียบร้อยแล้ว การปฏิรูปการศึกษาจะยังไม่เกิดขึ้น ถ้ากระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ได้ปฏิบัติให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จุดสำคัญที่จะต้องทำให้เกิดผลเป็นรูปธรรมให้ได้ชัดเจนอย่างน้อยมีอยู่ 2 จุด คือ

1. การศึกษาอบรมให้มีความรู้คู่คุณธรรมตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ดูเรื่อง “โรงเรียนชุมชน” ก็ต้องให้ความรู้ทางวิชาการซึ่งนำไปประกอบอาชีพได้อย่างหนึ่งและความรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมอีกประการหนึ่งควบคู่กันในสารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 15 กันยายน 2539)

2. การปฏิรูประบบราชการให้เอื้อต่องานปฏิรูปการศึกษา

ระบบราชการของไทยเป็นระบบที่ล่อหลอมให้ข้าราชการกลายเป็น “ขุนนาง” บุคลากรทางการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระบบราชการซึ่งไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงใดๆ มากนัก ในเรื่องนี้จึงจำเป็นที่สำนักงานปฏิรูปการศึกษาจะต้องเสนอแนะให้ออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิรูปงานทั้งหลายทั้งปวง และเมื่อมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งเหล่านั้นแล้ว จะต้องมิระเบียบปฏิบัติควบคู่ไปกับการกำหนดโทษทัณฑ์ในการฝ่าฝืนให้ชัดเจนด้วย เพราะการปฏิรูปการศึกษาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติจริงเท่านั้น

คณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษา

คณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษามีจำนวน 9 คนประกอบด้วย ประธานกรรมการและกรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ และมีความเชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา การบริหารรัฐกิจ การบริหารงานบุคคล การงบประมาณการเงินและการคลัง กฎหมายมหาชนและกฎหมายการศึกษา ในจำนวนนี้จะต้องมีผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งไม่ใช่ข้าราชการหรือผู้ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐรวมอยู่ด้วยไม่น้อยกว่า 3 คน

คณะกรรมการบริหารฯ ชุดนี้มีอำนาจแต่งตั้งตำแหน่งเหล่านี้ได้คือ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่ปรึกษา
2. คณะอนุกรรมการเพื่อปฏิบัติการตามที่คณะกรรมการบริหารฯ มอบหมาย

กำหนดให้เลขาธิการสำนักงานปฏิรูปการศึกษากำหนดให้เลขาธิการสำนักงานปฏิรูปการศึกษากลายเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการบริหารฯ และบริหารกิจการของสำนักงานปฏิรูปการศึกษากายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารฯ

การได้มาซึ่งคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษานั้นได้จัดให้มีคณะกรรมการสรรหาจำนวน 15 คน ตามมาตรา 77 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

คณะกรรมการสรรหาได้ดำเนินการตามขั้นตอนแล้วเสนอไปให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาจำนวน 18 คน คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการสำนักงานปฏิรูปการศึกษาจำนวน 9 คน เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2543 ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

1. ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน
2. ดร.เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่
3. ศาสตราจารย์ ดร.ปรัชญา เวสารัชช
4. ภราดรประทีป ม. โกมลมาศ
5. ดร.วัลลภ สุวรรณดี
6. ศาสตราจารย์พิเศษ สมชัย ฤชุพันธุ์
7. นายสมเชาว์ เกษประทุม
8. ดร.สุวัฒน์ เงินฉ่ำ
9. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล นิติไกรพจน์

คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน เป็นประธานกรรมการและที่ประชุมคณะกรรมการได้เลือกให้ ดร.เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่ เป็นเลขาธิการคณะกรรมการสำนักงานปฏิรูปการศึกษานายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษามีอำนาจกำกับดูแลกิจการของสำนักงานฯ ตามมาตรา 78 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542

คณะกรรมการชุดนี้จะต้องปฏิบัติภารกิจตามที่กำหนดทั้งหมดให้เสร็จสิ้นและนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีภายในวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2545 หลังจากนั้นให้ยุบเลิกตำแหน่งและสำนักงานตามมาตรา 76 วรรค 4

วันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน ลาออกจากตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษ เพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งในระบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองหนึ่ง แล้วแต่งตั้งให้ศาสตราจารย์ ดร.ปรัชญา เวสารัชช์ ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหารสำนักงานปฏิรูปการศึกษ และพิจารณาเลือกให้ศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง พิริยานุวัฒน์ ดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารในตำแหน่งที่ว่างด้วย

การปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย

ประวัติการศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการปฏิรูปการศึกษาเพียงครั้งเดียวในต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือเมื่อ พ.ศ. 2414 พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง โรงเรียนหลวง ซึ่งเป็นโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก เป็นการปฏิรูปการศึกษาที่ไม่เป็นทางการมาเป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการ จากการศึกษาซึ่งไม่มีระบบโรงเรียนมาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน หลังจากนั้นแม้ว่านักการศึกษาไทยได้พยายามอย่างมากที่จะปฏิรูปการศึกษาอีกแต่ยังไม่สามารถทำได้สำเร็จ อย่างดีที่สุดก็ได้แต่เพียงการ

ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยๆ เท่านั้น แม้แต่ใน พ.ศ. 2517 รัฐบาลขณะนั้นได้ตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ขึ้นมาคณะหนึ่ง คณะกรรมการชุดนั้นได้ประชุมและทำงานกันเป็นอันมาก แต่ผลที่สุดก็มีอาจจะปฏิรูปการศึกษาได้สำเร็จเป็นเรื่องเป็นราว ได้แต่เพียงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในบางสิ่งบางอย่างเท่านั้น ทั้งนี้ทั้งนั้นสาเหตุสำคัญก็คือไม่สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษาซึ่งเป็นบุคลากรส่วนใหญ่ในระดับปฏิบัติให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายที่จะปฏิรูปการศึกษาได้

ปัจจุบันรัฐบาลมุ่งมั่นที่จะปฏิรูปการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษาแล้ว การปฏิรูปการศึกษาคครั้งนี้จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ บุคลากรทางการศึกษาให้ระดับปฏิบัติซึ่งเป็นบุคลากร ส่วนใหญ่ในวงการศึกษจะต้องปฏิรูปตนเองให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติด้วย การที่จะทำให้บุคลากรเหล่านั้นปฏิรูปตนเองได้คงจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบราชการให้เอื้อต่องานนี้ และอีกประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งก็คือ จะต้องฝึกรวมให้บุคลากรในวงการศึกษาระดับมีน้ำใจประชาธิปไตยด้วย มิเช่นนั้นแล้วบุคลากรเหล่านั้นจะยังมีการสร้างฐานอำนาจและยังหวงอำนาจ ถ้าการกระจายอำนาจเกิดขึ้นไม่ได้ การปฏิรูปการศึกษาก็คงจะล้มเหลวอีก

หลักสำคัญที่จะสร้างให้บุคลากรเหล่านั้นมีน้ำใจประชาธิปไตย ได้แก่

1. ต้องให้แต่ละคนมีส่วนร่วม ให้เข้าไปร่วมดำเนินการและให้มีการประสานการทำงาน (sharing, participation and co-operation) หรือที่เรียกว่า สามัคคีธรรม

2. ต้องให้แต่ละคนมีการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน (respect for individuals) หรือที่เรียกว่า การวชรธรรม

3. ต้องให้ใช้ความรู้ความสามารถและสติปัญญาในการปฏิบัติงาน คือ มีความเชื่อมั่นศรัทธาในวิธีการแห่งปัญญา (faith in the method of intelligence) หรือ วิธีวิทยาศาสตร์ (scientific method) คือใช้ปัญญาธรรม

ทั้งสามประการนี้ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ปรมาจารย์ทางการศึกษา เรียกว่า วิธีแห่งประชาธิปไตยนั่นเอง

เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2542 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้จัดให้มีสัมมนาเรื่อง วิฤติและโอกาสในการปฏิรูปการศึกษาและสังคมไทย ในโอกาสนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เสนอบทความทางวิชาการของนายวิทยากร เชียงกูล ซึ่งเป็นผู้วิจัยและจัดทำรายงานเรื่องดังกล่าว ให้ที่สัมมนาพิจารณา เป็นบทความที่น่าสนใจมากโดยเฉพาะในหัวข้อที่ว่า เราจะทำให้การปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปสังคมเป็นจริงขึ้นมาได้อย่างไร มีเนื้อหาส่วนหนึ่งดังนี้

“การปฏิรูปการศึกษาโดยพื้นฐานแล้ว คือ การเปลี่ยนแปลงกระบวนการการคิด การเรียนรู้ และพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ทั้งประเทศซึ่งเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยากหรือช้าที่สุด เนื่องจากคนในแต่ละสังคมจะถูกปลูกฝังให้มีกรอบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุปนิสัยใจคอ ประเพณีปฏิบัติ แบบแผนของพฤติกรรม ฯลฯ ตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละสังคมมานานนับเป็นเวลาหลายร้อยหลายพันปี แม้ว่าสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและสภาพแวดล้อมภายนอกในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรแบบพึ่งตนเองและศักดินาในอดีต เป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมแล้ว กรอบความคิดความเชื่อ และแบบแผนของพฤติกรรมหลายอย่างแบบคนในสังคมเกษตรดั้งเดิมและสังคมศักดินา ก็ยังฝังรากลึกอยู่ในคนรุ่นปัจจุบัน

ดังนั้นการที่จะดำเนินการปฏิรูปการศึกษา รวมทั้งการปฏิรูปทางการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งสัมพันธ์กัน

ให้สำเร็จ เราจึงจะต้องวิเคราะห์ปัญหาด้านกรอบความคิดและความเชื่อของประชาชนส่วนใหญ่ในปัจจุบันให้เข้าใจแจ่มชัด เพื่อที่เราจะได้หาหนทางในการเปลี่ยนแปลงกรอบความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญให้ได้ด้วย ไม่เช่นนั้นแล้วแม้เราจะได้ขบคิดปรัชญาแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่สวยหรูดีสักแค่ไหน ก็อาจจะไม่สามารถผลักดันการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้เกิดขึ้นจริงๆ ได้ เราจะทำให้การปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปสังคมเป็นจริงขึ้นมาได้ ก็ต้องเปลี่ยนกรอบความคิดเสียใหม่ใน 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ การเปลี่ยนกรอบความคิดที่มองการพัฒนาในแง่การเพิ่มปริมาณสินค้า หันมามองในแง่การเพิ่มคุณภาพชีวิตกับการเปลี่ยนกรอบความคิดที่เน้นเรื่องอภิสิทธิ์และการหาประโยชน์ส่วนตัว หันมาเน้นเรื่องสิทธิเสมอภาคและจิตสำนึกเพื่อประชาชน”

งานปฏิรูปการศึกษานั้นเป็นงานที่จะต้องร่วมมือกันปฏิรูป นุเคราะห์ทางการศึกษาทุกท่านทุกระดับ ทุกจุดตั้งแต่ระดับผู้บริหารสูงสุดลงไปถึงระดับบริการและครูบาอาจารย์ทุกคนในระดับโรงเรียน ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบทห่างไกลจะต้องปฏิรูปตนเอง ปฏิรูปการปฏิบัติงานปฏิรูปพฤติกรรมให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกันอย่างจริงจัง

นักหนังสือพิมพ์ท่านหนึ่งซึ่งเป็นนักเขียนประจำในคอลัมน์ การเมืองไทยกับการปฏิรูปการศึกษา หนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า “...การปฏิรูปการศึกษาจะเป็นไปได้ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้เวลา ใช้ความรู้ความเข้าใจของผู้เกี่ยวข้องในระบบการศึกษาและประชาชนทั่วไป... ครูบาจารย์ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของระบบการศึกษาจะต้องเปลี่ยนความคิดจากที่เคยติดขัดอยู่กับตำรับตำราและทฤษฎีของต่างประเทศมาเป็น การให้การเรียนรู้เพื่อเข้าใจสังคมและวิธีการแก้ไขมากขึ้น...

นักธุรกิจเอกชนรายหนึ่งให้ความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาของไทยไว้อย่างน่ารับฟังมากกว่า “...เราไปลอกไปแปลระบบการศึกษาของตะวันตกมาโดยแทบจะไม่ได้นำมาปรับให้เข้ากับบริบทในสังคมไทย แล้วในที่สุดก็ล้มเหลวทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ”

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นตัวอย่างงานปฏิรูปการศึกษา (บางส่วน) ในโรงเรียนเล็ก ๆ สองแห่ง แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร อีกแห่งหนึ่งในชนบท ตัวอย่างนี้ยกมาเพื่อชี้ให้เห็นว่า งานปฏิรูปการศึกษานั้นทุกส่วนของการศึกษาจะต้องทำกันอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงแค่มีกฎหมายและวางนโยบายไปจากหน่วยบริหารระดับสูงแล้วการปฏิรูปการศึกษาจะเกิดขึ้นได้ ต้องลงมือทำกันจริงๆ ทุกคน ทุกโรงเรียน ทุกระดับ ทุกสถาบันการศึกษา

ตัวอย่างที่ 1 โรงเรียนวัดมหาบุศย์ (พิทักษ์ถาวรคุณ) เป็นโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ในเขตสวนหลวง ซอยอ่อนนุช (สุขุมวิท 77) ในบริเวณวัดมหาบุศย์

“โรงเรียนวัดมหาบุศย์ ได้เริ่มทำโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่สู่การเรียนรู้ในปีการศึกษา 2542 โดยใช้พื้นที่เพียง 100 ตารางวา เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ด้วยการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนตามแนวพระราชดำริ ด้วยสูตรง่าย ๆ ว่า 30 : 30 : 30 : 10 คือส่วนที่ 1 เป็นแปลงสาธิตการปลูกข้าว 30 ตารางวา ส่วนที่ 2 เป็นแปลงพืชผักสวนครัวและพืชไร่ 30 ตารางวา ส่วนที่ 3 เป็นแหล่งน้ำ 30 ตารางวา และส่วนที่ 4 เป็นที่อยู่อาศัยหรือเลี้ยงสัตว์ 10 ตารางวา

การทำโครงการนี้ถือเป็นการนำเข้าสู่การเรียนการสอนยุคใหม่ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางให้เด็กได้ศึกษาด้วยตัวเอง ส่วนครูจะเป็นคนคอยตอบคำถามและแนะแนวทางให้เท่านั้น และโครงการนี้ยังสามารถบูรณาการไปใช้ได้กับการเรียนการสอนในทุกวิชาไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ สอนให้เด็กรู้จักการสังเกตคณิตศาสตร์ที่เด็กจะต้องคำนวณในสัดส่วนต่างๆ ศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงความงามของธรรมชาติ การเกษตร การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และยังสอนให้เด็กรู้จัก

ประหยัด รู้จักคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งต่างๆ ด้วยเพราะนอกจากจะจัดให้ปลูกผักในแปลงสาธิตแล้วยังส่งเสริมให้ปลูกผักในภาชนะเหลือใช้ ทั้งยางรถยนต์ ขวดพลาสติก ขวดแก้ว ด้วยกระดาด โอง อ่าง กระถางแตกต่างกันโดยโรงเรียนได้เพาะต้นกล้าพืชผักพันธุ์ต่างๆ แจกให้นักเรียนนำกลับไปปลูกที่บ้านด้วย

โครงการนี้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งเพราะเด็กนักเรียนรู้สึกตื่นเต้นมากที่ได้ลงมือทำนาปลูกข้าวด้วยตัวเอง ทำให้ทุกคนรู้จักคุณค่าของข้าวทุกเมล็ด รู้ว่าข้าวแต่ละรวง แต่ละเมล็ดกว่าจะได้มาต้องต่อสู้กับความเหน็ดเหนื่อยยากลำบากขนาดไหน ต้องคิดหาวิธีเล่นๆ ไล่แมลงศัตรูพืชกันเอง เด็กก็ทำได้ไม่ว่าจะเป็นการทำหุ่นไล่กาหรือกางมุ้งให้ต้นข้าว ซึ่งก็ยังไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน แล้วมันก็ได้ผลจริงๆ คอนี้ข้าวออกรวงแล้วและกำลังจะมีการเกี่ยวข้าวในไม่ช้านี้ไม่เพียงแต่นักเรียนเท่านั้น แม้แต่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้กับโรงเรียนก็ยังรู้สึกตื่นเต้นไปด้วยเพราะไม่เชื่อว่าจะในเมืองก็ปลูกข้าวได้เหมือนกัน บางคนถึงขนาดเดินเข้ามาดูแปลงสาธิตในโรงเรียนทุกวัน และบางคนกลับไปประยุกต์ทำแปลงปลูกผักที่บ้าน ซึ่งสามารถช่วยประหยัดค่าอาหารได้ส่วนหนึ่ง”

ตัวอย่างที่ 2 โรงเรียนบ้านควนจง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา เป็นโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ นำโดยอาจารย์ใหญ่ โดยให้ชาวบ้านที่เก่งในด้านต่างๆ มาเป็น “ครูชาวบ้าน” แทนที่จะให้ครูประจำการสอนกันเองทุกเรื่อง ทั้งๆ ที่บางเรื่องครูประจำการไม่มีความรู้ดีพอวิธีการเรียนการสอนมีดังนี้

“เริ่มจากวิชาเลือกในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และประถมศึกษาปีที่ 6 เช่น การกรีดยาง การทำขนมไทย ท้องถิ่น คนตรีไทย การตัดเย็บเสื้อผ้า การประดิษฐ์ดอกไม้จากใบยางพารา การเพาะเห็ด การปลูกพืชสมุนไพร การปลูกผักสวนครัว เป็นต้น

การเลือกวิชาเรียนให้เด็กเลือกตามความสนใจ แบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มละไม่ต่ำกว่า 4 คน และไม่เกิน

8 คน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ไปเรียนบ่ายวันพฤหัสบดี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไปเรียนบ่ายวันศุกร์ ไปเรียนกับชาวบ้านซึ่งคัดเลือกโดยคณะกรรมการโรงเรียน เด็กๆ ไปเรียนกับครูชาวบ้านที่บ้านของครู เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ให้นำอุปกรณ์ที่จำเป็นไปด้วย เรียนภาคเรียนละหนึ่งวิชา ถ้าเรียนสองปี (ป.5 - ป.6) ก็เรียนสัปดาห์กับครูชาวบ้านสี่คน

นอกจากเด็กได้เรียนรู้จริงและทำได้จริงแล้ว ก็เกิดความผูกพันระหว่างครูชาวบ้านกับนักเรียน ครูไม่ได้ถ่ายทอดเพียงเนื้อหาวิชาและวิธีการปฏิบัติ หากถ่ายทอด “ภูมิปัญญา” ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ “ความรู้คู่คุณธรรม” เด็กจึงได้รับ “คุณค่าและคุณธรรม” ไปพร้อมกับการเรียนรู้ ครูชาวบ้านมีความภูมิใจที่ได้รับการยอมรับและมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลาน (ที่ผ่านมาโรงเรียนไม่เคยให้ออกาสพวกเขา) เกิดความรู้สึกที่ดีในชุมชน เกิดความอบอุ่นเด็กเคารพครูชาวบ้าน ซึ่งคอยสอดส่องดูแลความประพฤติของลูกศิษย์ด้วยความห่วงใยลูกศิษย์เองก็เกรงใจครู เพราะก่อนนี้ครูในโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ค่อยอยู่ในชุมชน เลิกเรียนก็กลับบ้านหรือไปไหนก็ไม่วู้ เด็กๆ ทำอะไรไม่เกรงใจใคร

ตอนนี้ไม่ใช่ ครูมีอยู่ทั่วหมู่บ้าน เด็กๆ ไม่ทะเลาะกัน บางทีจะทะเลาะกัน ครูชาวบ้านก็เข้าไปห้ามปรามสั่งสอน ซึ่งเมื่อก่อนนี้ชาวบ้านเองก็ไม่

อยากเข้าไปยุ่ง ตอนนี้ต้องยุ่งเพราะเป็นลูกศิษย์ตัวเอง ไม่อยากเห็นลูกศิษย์ทำอะไรไม่ดี ไม่อยากให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีขึ้น ปัญหาเสพยาเสพติดไม่มี การชิงรถเครื่องที่เคยดั่งสนั่นหมู่บ้านก็หายไป การทะเลาะเบาะแว้งก็แทบจะไม่มีให้เห็น

พ่อแม่เด็กๆ พอใจ เพราะนอกจากลูกชาวสวนยางจะได้กรีดยางและทำอะไรหลายอย่างเป็นแล้ว ยังเป็นเด็กดีด้วยบารมีของครูชาวบ้าน

ตัวอย่างทั้ง 2 นี้เป็นตัวอย่างเล็กๆ ที่ชี้ให้เห็นชัดว่า บุคลากรในวงการศึกษาส่วนใหญ่จะต้องปฏิรูปตัวเองกันอย่างจริงจังและฉันทันที การปฏิรูปการศึกษาจึงจะสัมฤทธิ์ผล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ย้ำว่า “การปฏิรูปการศึกษาล้มเหลวแน่ถ้าครูไม่ร่วมมือ” จากเดลินิวส์ ฉบับประจำวันอังคารที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2543

ขณะนี้งานปฏิรูปการศึกษากำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 งานนี้จะประสบผลสำเร็จเพียงใดหรือไม่ ไม่ใช่เป็นความรับผิดชอบของกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นภารกิจของคนไทยทุกคนที่จะต้องร่วมกระทำติดตามกันต่อไป

วรวิทย์ วสันตสรากร

บรรณานุกรม

- บุญเลิศ ช่างใหญ่. “การเมืองไทยกับการปฏิรูปการศึกษา,” มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับวันที่ 26 ตุลาคม และ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542.
- พนัส หันนาคินทร์. การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2523.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542.
- พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักงานปฏิรูปการศึกษา พุทธศักราช 2542.
- มูลนิธิสคสรี-สฤณด์วงค์. สถานปฏิรูป หนังสือพิมพ์รายเดือนเพื่อการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2542.
- วรวิทย์ วสันตกร. การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสารมวลชน, 2519.
- วิทยากร เชียงกุล. “เราจะทำให้การปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปสังคมเป็นจริงได้อย่างไร,” บทความเสนอในการสัมมนาเรื่อง วิกฤติและโอกาสในการศึกษาและสังคมไทย, ซึ่งจัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2542.
- สาโรช บัวศรี. “เรื่องของวิทยาลัยวิชาการศึกษา,” 3 ยุคของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2543.
- เสรี พงษ์พิศ. “กั้นการศึกษาให้ประชาชน,” มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวันอังคารที่ 26 ตุลาคม และ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542.
- อรนุช วานิชทวีวัฒน์. “โรงเรียนวัดมหรุศย์กับการปลูกข้าวกลางกรุง,” เดลินิวส์ ฉบับประจำวันพฤหัสบดีที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542.